UZLUKSIZ TA’LIM TIZIMIDA BOSHLANG’ICH SINF O‘QUVCHILARIGA INKLYUZIV TA’LIM BERISH ASOSLARI

Toshboyeva M.T.,GDPI 1-kurs magistranti
|E-mail: mohinuregamqulova22@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada uzluksiz ta’lim tizimining mohiyati va uning bosqichlari bilan bir qatorda, boshlang‘ich ta’lim bosqichida inklyuziv ta’limni joriy etishning pedagogik asoslari yoritilgan. Shuningdek, inklyuziv ta’limning uzluksiz ta’lim tizimidagi o‘rni va boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga ta’lim berishda yuzaga keladigan muammo va yechimlar tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: uzluksiz ta’lim, inklyuziv ta’lim, boshlang‘ich sinf, pedagogik yondashuv, maxsus ehtiyoj, integratsiya.

Annotation. This article discusses the essence of the continuous education system and its stages, as well as the pedagogical foundations of implementing inclusive education at the primary education stage. It also analyzes the role of inclusive education in the continuous education system and the problems and solutions that arise in educating primary school students.

Key words: continuing education, inclusive education, primary school, pedagogical approach, special needs, integration.

Bugungi kunda ta’lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar ta’limning har bir bosqichini bir-biri bilan uzviy bog‘liq holda tashkil etishni talab etmoqda. Ayniqsa, imkoniyati cheklangan bolalarni jamiyatga moslashtirish, ularning sifatli ta’lim olish huquqini ta’minlash zamonaviy uzluksiz ta’lim tizimida dolzarb masalaga aylangan. Inklyuziv ta’lim aynan shu ehtiyojdan kelib chiqadi. Uzluksiz ta’lim – bu shaxsning butun hayoti davomida amalga oshiriladigan ta’limiy jarayon bo‘lib, maktabgacha ta’limdan boshlab, oliy ta’lim va kasbiy rivojlanishgacha bo‘lgan barcha bosqichlarni o‘z ichiga oladi. Ushbu tizimda har bir bosqich

avvalgisining mantiqiy davomi bo‘lishi, shaxsiy rivojlanish va ijtimoiy integratsiyani ta’minlashi lozim.

Boshlang‘ich sinflar – bu o‘quvchining ta’limga bo‘lgan munosabati shakllanishi, asosiy bilim va ko‘nikmalarni egallashi bosqichi hisoblanadi. Shu sababli aynan shu davrda inklyuziv ta’limni joriy etish katta ahamiyatga ega. Inklyuziv yondashuv asosida barcha bolalarning, jumladan, imkoniyati cheklangan o‘quvchilarning teng huquqli ta’lim olishini ta’minlash mumkin.

Boshlang‘ich ta’limda inklyuziv yondashuvni qo‘llashda quyidagi pedagogik yondashuvlar muhim hisoblanadi: Individal yondashuv: har bir o‘quvchining imkoniyatlari, ehtiyojlari va qiziqishlariga mos ta’lim tashkil etish; Moslashtirilgan o‘quv rejalar: ta’lim dasturlarini o‘quvchilarning individual xususiyatlariga moslashtirish; Hamkorlikka asoslangan o‘qitish: sog‘lom va imkoniyati cheklangan bolalar o‘rtasida ijtimoiy integratsiyani ta’minlash; O‘qituvchining tayyorgarligi: inklyuziv ta’limni samarali olib borish uchun o‘qituvchilarning maxsus bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishi. Inklyuziv ta’limning samarali tashkil etilishi uchun bir qancha metodlarni qo‘llash zarur. Boshlang‘ich ta’lim bosqichida inklyuziv yondashuvni joriy etishda quyidagi metodlar samarali bo‘lishi mumkin:

1. Differensial ta’lim (Differentiated Instruction)

Tavsif: O‘quvchilarning individual ehtiyojlari, qobiliyatlari va qiziqishlariga mos ravishda ta’lim jarayonini tashkil etish. Bu metod yordamida o‘qituvchi har bir o‘quvchining qiyinchilik darajasiga mos ta’limni taklif etadi, ularning imkoniyatlarini hisobga olib, har bir o‘quvchi uchun individual vazifalar belgilaydi.

Qo‘llanishi: O‘quv materiallarini o‘quvchilarning ehtiyojlariga moslab, turli darajalarda, formatlarda yoki tezlikda taqdim etish. 2. Kooperativ o‘qitish (Cooperative Learning)

Tavsif: O‘quvchilarni kichik guruhlarga bo‘lib, ularni bir-biriga yordam berishga undash. Bu metod inklyuziv ta’limda o‘quvchilarning o‘zaro hamkorlikda o‘rganishini ta’minlaydi. Sog‘lom va imkoniyati cheklangan bolalar o‘rtasida o‘zaro yordam va bilim almashinuvi amalga oshiriladi.

Qo‘llanishi: Guruh ishlarini tashkil etish va o‘quvchilarni turli rollarda faol ishtirok etishga rag‘batlantirish.3. Individual yondashuv (Individualized Approach)

Tavsif: Har bir o‘quvchining o‘ziga xos ehtiyojlarini, qobiliyatlarini va qiziqishlarini hisobga olgan holda ta’lim jarayonini shaxsiylashtirish. Bu metod yordamida o‘qituvchi o‘quvchilarning rivojlanish darajasiga mos individual reja va vazifalar ishlab chiqadi.

Qo‘llanishi: O‘quvchilarning individual o‘rganish tezligi va uslublariga mos o‘quv materiallarini taqdim etish, shuningdek, maxsus yordamni taqdim etish.

4. Muvaffaqiyatga yo‘naltirilgan ta’lim (Success-Oriented Learning)

Tavsif: O‘quvchilarga o‘z muvaffaqiyatlarini sezish va ta’limda o‘z salohiyatini namoyon qilish imkoniyatini berish. Bu metodda o‘quvchiga qiyinchilikni engish va harakatlarining natijasini ko‘rish imkoniyati yaratish maqsad qilingan.

Qo‘llanishi: O‘quvchilarga qisqa muddatda amalga oshiriladigan oddiy, ammo muhim vazifalar berib, ularga muvaffaqiyat hisini yaratish.

5. Tashkiliy yondashuv (Organizational Approach)

Tavsif: Ta’lim jarayonini o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga mos ravishda tashkil etish. Bu metodda ta’lim jarayoni juda yaxshi rejalashtirilgan bo‘lishi kerak, bu esa o‘quvchilarga o‘zlarining o‘quv jarayonlarini tushunishga va o‘z vaqtida yordam olishga imkon beradi.

Qo‘llanishi: O‘quvchilarga ularning o‘quv jarayonini vaqti-vaqti bilan qayta ko‘rib chiqishga, o‘zlarini baholashga va yordam olishga imkoniyat yaratish.

6. Konstruktiivizm (Constructivism)

Tavsif: O‘quvchilar o‘z tajribalariga asoslanib bilim hosil qiladilar. Bu metodda o‘quvchilar faol ishtirok etishadi va yangi bilimlarni avvalgi bilimlari bilan bog‘lashadi.

Qo‘llanishi: O‘quvchilarga o‘z o‘rganish jarayonida muammolarni hal qilish imkoniyatlarini berish, turli amaliy vazifalar orqali o‘rganishni qo‘llash.

7. Vizuallashtirish (Visual Learning)

Tavsif: O‘quvchilarga o‘rganilayotgan materialni vizual vositalar orqali taqdim etish. Bu metod imkoniyati cheklangan bolalar uchun juda foydali bo‘lishi mumkin, chunki vizual materiallar yordam

Inklyuziv ta’limning boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga qo‘llanilishi bir qator ijobiy natijalarni keltirib chiqarishi mumkin. Quyida inklyuziv ta’limni joriy etishning asosiy natijalari keltirilgan:

1. O‘quvchilarning teng imkoniyatlarga ega bo‘lishi Natija: Inklyuziv ta’lim tizimi barcha o‘quvchilarga, shu jumladan, imkoniyati cheklangan bolalarga ham teng ta’lim olish imkoniyatini yaratadi. Bu yondashuv o‘quvchilarning jamiyatga integratsiyalashishini, ularning huquqlari va imkoniyatlaridan to‘liq foydalanishini ta’minlaydi.2. Jamiyatda ijtimoiy moslashuv va tenglikni kuchaytirish Natija: Inklyuziv ta’lim orqali jamiyatda turli guruhlar o‘rtasida ijtimoiy moslashuv va hamkorlik kuchayadi. O‘quvchilar sog‘lom va imkoniyati cheklangan sinfdoshlari bilan birga o‘qib, o‘zaro hurmat va yordam asosida jamiyatda tenglikni o‘rganadilar. Bu nafaqat ta’lim muhitida, balki jamiyatda ham ijtimoiy integratsiyaning ta’minlanishiga yordam beradi.3. O‘quvchilarning o‘z-o‘zini anglashini rivojlantirish

Natija: Inklyuziv ta’lim o‘quvchilarga o‘ziga nisbatan ishonchni oshirishga yordam beradi. Imkoniyati cheklangan bolalar o‘zlarining imkoniyatlarini o‘zlashtirishga, jamiyatda o‘z o‘rnini topishga erishadilar. Bu o‘z-o‘zini anglash va mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. 4. Pedagogik metodlarning diversifikatsiyasi

Natija: O‘qituvchilar inklyuziv ta’limda turli pedagogik metodlardan foydalanishni o‘rganadilar. Bu metodlar o‘quvchilarning har birining individual ehtiyojlariga mos keladigan ta’lim jarayonini tashkil etish imkoniyatini yaratadi. Natijada o‘qituvchilar pedagogik ko‘nikmalarini rivojlantiradilar va o‘quvchilarga eng samarali ta’lim usullarini qo‘llashadi.

5. O‘quvchilarning jamiyatdagi roli va ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirish

Natija: Inklyuziv ta’lim orqali o‘quvchilar ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantiradilar. Ular turli insonlar bilan ishlash, muammolarni birgalikda hal qilish va bir-birini hurmat qilishni o‘rganadilar. Bu ularga nafaqat ta’lim jarayonida, balki kelajakda ijtimoiy va professional hayotda ham yordam beradi.

6. O‘quvchilarning akademik muvaffaqiyatlarini oshirish

Natija: Inklyuziv ta’lim metodlari o‘quvchilarning akademik yutuqlariga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. O‘quvchilar individual ehtiyojlariga mos ta’lim olganligi sababli, ular yanada yuqori natijalarga erishadilar. O‘quvchilarning bilim darajasi va o‘qish ko‘nikmalari mustahkamlanadi.7. O‘qituvchilarning kasbiy rivojlanishi

Natija: Inklyuziv ta’lim tizimida ishlash o‘qituvchilarga kasbiy rivojlanish imkoniyatini yaratadi. O‘qituvchilar turli ta’lim metodlarini o‘rganadilar, o‘quvchilarning ehtiyojlarini aniqlash va unga mos ravishda ta’lim berish bo‘yicha yangi yondashuvlarni sinab ko‘radilar. Bu jarayon o‘qituvchilarning pedagogik malakalarini oshiradi.8. O‘quvchilarda do‘stlik va hamkorlik muhitini yaratish

Natija: Inklyuziv ta’lim muhitida o‘quvchilar bir-birlari bilan do‘stlik va hamkorlikni rivojlantiradilar. Sog‘lom va imkoniyati cheklangan bolalar birga o‘qish orqali bir-birlarini yaxshiroq tushunadilar, bir-biriga yordam berishadi va shu orqali do‘stlik tuyg‘usini rivojlantiradilar.

Uzluksiz ta’lim tizimida inklyuziv ta’limni amalga oshirish o‘quvchilarning akademik, ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishiga katta hissa qo‘shadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga inklyuziv ta’lim berishning pedagogik asoslari, individual yondashuvlar va turli metodlar orqali imkoniyati cheklangan bolalarni umumiy ta’lim jarayoniga integratsiya qilish, ularning jamiyatga moslashishini va teng huquqlilikni ta’minlashga yordam beradi. Inklyuziv ta’lim jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni kuchaytiradi, o‘quvchilarda hamkorlik va hurmatni rivojlantiradi, shuningdek, ta’lim jarayonida o‘quvchilarning muvaffaqiyatlarini oshiradi.

XULOSA

Ushbu yondashuv o‘qituvchilarning pedagogik ko‘nikmalarini rivojlantirishga, ta’lim metodlarini diversifikatsiya qilishga va barcha o‘quvchilarning ehtiyojlariga mos ravishda ta’lim tizimini yaxshilashga imkon beradi. Shu bilan birga, inklyuziv ta’lim orqali o‘quvchilarning teng imkoniyatlarga ega bo‘lishi, o‘z-o‘zini anglashini rivojlantirishi va jamiyatda ijtimoiy integratsiyasini ta’minlash mumkin. Bunday ta’lim tizimi orqali har bir bola o‘z imkoniyatlarini to‘liq amalga oshirishi, o‘z salohiyatini rivojlantirishi va kelajakda muvaffaqiyatli ijtimoiy hayotga tayyorlanishi uchun zarur sharoitlar yaratiladi.

Shunday qilib, inklyuziv ta’lim uzluksiz ta’lim tizimida muhim rol o‘ynaydi va bu jarayonni samarali amalga oshirish o‘quvchilar va jamiyat uchun foydali natijalar beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Axmedov, N. va boshqalar. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.
2. Qurbonov, A., Soliyeva, M. Maxsus pedagogika asoslari. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflar jamiyati nashriyoti, 2021.
3. Sayfurova, D. Inklyuziv ta’lim asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2023.
4. Mamatqulova, Z. Boshlang‘ich ta’limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Nukus: Bilim, 2020.
5. Мусурмонова, Ш. И. (2019). Интегратив ёндашув асосида умумий ўрта таьлим тизимида, ўқувчиларни экологик маданиятини шакллантириш. Студенческий Вестник, (38-2), 87-89.